

# KRACHTvoer!

Inspiratie voor het dynamisch Gelders bibliotheek netwerk

## Speciale editie Gelders Collectieplan

### Introductie

### Ria Oudega

voorzitter stuurgroep Gelders Collectieplan  
en directeur de Bibliotheek in Arnhem

## Bibliotheekgebruiker beter bedienen

**Samenwerking** van de openbare bibliotheken in de provincie om de gebruikers beter van dienst te kunnen zijn. Daar draait het om in het Gelders Collectieplan.

**Het is een veelomvattend** en ook veelbelovend project met vele vertakkingen en verbanden. We maken daarbij onderdeel uit van een groter geheel. Zo vormen de collecties van alle openbare bibliotheken samen de Collectie Nederland. Binnen enkele jaren moet die collectie er voor alle klanten zichtbaar, aansprekend en overtuigend staan. Om dat voor elkaar te krijgen moet er veel gebeuren op het gebied van afstemming, presentatie, distributie, elektronische dienstverlening en strategische allianties. Zowel binnen de provincies als op landelijk niveau zijn de bibliotheken er druk mee, ook binnen onze provincie Gelderland. Een periode van onderzoek en discussie, van het vertalen van doelen en ideeën in programma's en praktijken. Deze speciale en dikkere editie van KRACHTvoer! is er geheel aan gewijd.

Dalende ledentallen en uitleencijfers, een vloed van vooral digitale informatie, waarin het aanbod van 'de bieb' kopje-onder dreigt te gaan, een kwetsieve actualiteit in een almaar meer op snelheid gestelde wereld. Aan zorgen geen gebrek in het bibliotheekwerk.

**Maar goed nieuws** is er ook. Onderzoek wijst uit dat de openbare bibliotheek nog een wereld te winnen heeft. En dat de kansen worden gezien, blijkt wel uit de veelheid van activiteiten en initiatieven die worden ontwikkeld. Soepeler uitleenregels, gezinsabonnementen, verkenning van nieuwe selectie- en presentatiestrategieën, van nieuwe 'afzetmarkten' en mogelijke samenwerkingspartners, van alles wordt uitgetoet. Al dat innoveren en experimenteren is niet zonder risico. Gezamenlijk handelen wordt daardoor immers wel lastig. Een tweede risico is dat de 'gewone' individuele bibliotheekgebruikers uit het oog raken. En die vormen nog altijd de hoeksteen van het bibliotheekwerk en bovendien een doelgroep met volop groeikansen.

De individuele gebruiker is de kern in het Gelders Collectieplan. Ledenwerving en -behoud zijn topprioriteit. Maar om de huidige en toekomstige gebruikers te binden, moet er wel het nodige veranderen. Simpel gezegd: de dienstverlening moet een stuk beter. Met zijn focus op verbetering en modernisering van de bestaande (basis)dienstverlening, oogt het initiatief nu niet meteen revolutionair. Daar zijn de mensen achter het Gelders Collectieplan zich wel van bewust. Maar als je mooie zaken als culturele en maatschappelijke participatie van burgers wil bevorderen, zul je er wel eerst voor moeten zorgen dat je mensen binnenkrijgt en -houdt.

# Collecties meer op elkaar afstemmen

Het Gelders Collectieplan beoogt in de eerste plaats een betere onderlinge afstemming van collecties met het doel aanbod en vraag beter op elkaar af te stemmen. De lokale basiscollecties moeten goed aansluiten bij de behoeften in het werkgebied. Onnodige verdubbelingen belasten budgetten en ruimte alleen maar. Maar dan moet diversiteit, 'compleetheid', op een ander, hoger plan worden verzekerd: via een provinciale samenwerkingscollectie. Het zijn twee kanten van dezelfde medaille. Een zo volledig mogelijk, eenvoudig te vinden en te bestellen 'provinciaal' aanbod schept de ruimte voor basisbibliotheken om 'in te zoomen', hun collecties wat af te slanken en toe te spitsen.

Cruciaal voor het welslagen van het plan is de invoering van een uniforme methode van collectioneren. Zeg maar: afspraken over aanschaf- en bewaarbeleid. Zonder gemeenschappelijke collectiemethodiek is de beoogde samenwerking eigenlijk niet goed mogelijk.

Nog een 'must' voor een eigentijdse openbare bibliotheek: actualiteit. Een nieuw boek doet er zo'n zes tot acht weken over om in de schappen van de bibliotheek te belanden. Dat moet sneller. Ook titels die de plaatselijke bieb niet blijkt te hebben of digitaal worden besteld moeten sneller beschikbaar zijn.

Wat intussen aantoonbaar helpt tegen een dreigend functieverlies van de openbare bibliotheek, is ingrijpen in samenstelling en presentatie van de collectie. Bibliotheken die winkelformules overnemen – dus selectie en presentatie afstemmen op de belangstellingssfeer van dominante klantgroepen – zien hun uitleencijfers omhoog schieten. Bij zo'n ontwikkeling bestaat het risico van vervlakking. De grootste gemene deler wordt leidraad. Sceptici hebben het al over een 'Bruna-bibliotheek'. Een tweede bezwaar formuleert Joyce Sternheim, consultant van Biblioservice Gelderland. "Het winkelconcept sluit mensen op in hun belangstellingssfeer en daagt ze niet uit die te verbreden." In het deelproject dat ze leidt, Bibliotheek van verhalen, gaat het er juist om verbanden te leggen, dwars door de collectie heen. Niet alleen tussen boeken, maar ook met andere media. Bibliotheken onderscheiden zich van de boekhandel om de hoek door hun kennis om zulke selecties, die 'een nieuw verhaal vertellen', te kunnen samenstellen.

Interactie met de klant is een ander oogmerk. Waarom bibliotheekgebruikers niet uitnodigen hun eigen ordeningen te maken? Als internet iets heeft toegevoegd aan onze cultuur dan is het interactie. Dit is de tijd van de co-creatie. De openbare bibliotheek kan daarop inspelen en er zijn voordeel mee doen.

# Eigentijds is digitaal

Geen eigentijdse dienstverlening zonder digitale middelen. Daarom willen de Gelderse bibliotheken eveneens de 'digitale bibliotheek' goed inrichten. Gebruikers moeten daar voor alle bibliotheekdiensten terecht kunnen. In de toekomst zelfs voor de ontmoetingsfunctie. Bovendien wordt gewerkt aan een netwerk van 'virtuele loketten'. Via een geavanceerd videocommunicatiesysteem en een dataverbinding zal op tal van plaatsen en met allerlei doeleinden contact gemaakt kunnen worden tussen klanten en dienstverleners. Het 'virtuele loket' kan bijvoorbeeld worden gebruikt als digitaal informatiepunt, voor de dienstverlening in kleine kernen, in dorpshuizen, scholen, verzorgingshuizen enzovoort. Ook andere instellingen en diensten die niet meer in een kern vertegenwoordigd zijn, zullen er gebruik van kunnen maken.

Interview Frans Jaspers

## Opdracht: completer en actueler zijn

"Elke Gelderse burger – ongeacht woonplaats – beschikt over een zo compleet en volledig mogelijke collectie: een collectie waarin een optimale balans gevonden is tussen de vraag van de klant en het vakkundig geselecteerde aanbod van de Gelderse openbare bibliotheken." Zo werd de ambitie twee jaar geleden geformuleerd. En die staat nog recht overeind, verzekert Frans Jaspers. Hij is programmacoördinator van het Gelders Collectieplan, dat de openbare bibliotheken in onze provincie moet wapenen tegen de tand des tijds. Want die knabbelt aan de relevantie van het bibliotheekwerk. Niet alleen hier, maar in het hele land.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) becijferde dat van 1975 tot 2005, bij een groei van de bevolking, het gebruik van de openbare bibliotheek met 15 procent is afgenomen. Tussen 1990 en 2005 is het aantal uitleningen met 27 procent gedaald. 'Donkergrijns tot zwart' noemde het SCP de toekomst als er niets zou gebeuren. Frans Jaspers vertelt dat de projectgroep die in opdracht van de stichting Samenwerkende Gelderse Bibliotheken, SGB aan het studeren sloeg, belangrijke problemen al meteen in het vizier had. Bibliotheken hebben te maken met een almaar zwellend aanbod van boeken, andere publicaties en, niet te vergeten, digitale informatie. Hun eigen aanbod wordt door de gebruiker steeds vaker als beperkt ervaren. Een klein puntje uit de taart. Maar méér gaan aanbieden is geen optie. Er zijn nu eenmaal grenzen aan de financiële en fysieke ruimte van de bibliotheken.

**Samenwerking**, onderlinge afstemming, is de oplossing. Een 'compleet' aanbod op provinciaal niveau is de ene doelstelling van het collectieplan. De grote drie Gelderse bibliotheken, de Bibliotheek Arnhem, Openbare Bibliotheek Gelderland Zuid in Nijmegen, CODA (Cultuur Onder Dak Apeldoorn) en Biblioservice Gelderland, moeten die compleetheid waarborgen. Een optimale aansluiting van basiscollecties bij lokale behoeften is de andere doelstelling.

Jaspers: "Het ene ligt in het verlengde van het andere. Je creëert een achtervang op provinciaal niveau. Die maakt het lokale bibliotheken mogelijk om selectiever te zijn bij aanschaf en bewaren van boeken en zich daarbij te richten op het eigen publiek met zijn specifieke verlangens."

## Een nieuw boek is zeker zes weken onderweg van pers naar bibliotheek



**Een tweede hangijzer: traagheid.**

Het gemiddelde boek is minstens zes weken, niet zelden acht, onderweg van pers naar bibliotheek. Er moet ook een hoop gebeuren. Zo dient er om te beginnen een recensie te komen ten behoeve van de bibliotheken. Die moet antwoord geven op de vraag of de titel aangeschaft moet

worden. Het nieuwe boek moet vervolgens 'gechipt' worden en het moet sterk genoeg worden gemaakt om de vele vingers die het zullen beroeren te overleven. Maar twee maanden wachten is hoe dan ook lang wachten.

"Log" noemt Jaspers de Nederlandse Bibliotheek Dienst (NBD/Biblion), de landelijke organisatie die inkoop bij de uitgevers en de bibliotheken bevoorraadt. En veel bibliotheken vinden dat met hem. Weliswaar kunnen ze tegenwoordig zogenoemde 'sprinters' – titels waar al voor verschijnen veel tamtam over wordt gemaakt en waarvoor dus een grote belangstelling mag worden verwacht – sneller in huis krijgen. Het blijft voor iemand die zit te vlassen op een pas verschenen boek een maand nagelbijten en bovendien gaat het om een vast pakket op abonnementsbasis. Je hebt er als bibliotheek weinig over te zeggen. Je kunt een 'profiel' van je werkgebied inleveren. Daar houdt NBD/Biblion dan rekening mee. De behoefte om sneller, en met meer inspraak, actuele titels te kunnen bieden is dus gebleven. In Apeldoorn heeft CODA een 'sprinterservice'. Tot 1500 actuele titels per jaar worden in rap tempo aangeleverd. Bij Biblioservice

wordt nu gekeken of de CODA-service naar provinciaal niveau valt te tillen. Ook een Belgische concurrent van NBD/Biblion die zich op de Nederlandse markt wil begeven, wordt in het onderzoek betrokken.

**Natuurlijk hangt aan de actualiteit** van de openbare bibliotheek een prijskaartje. Het draait bij het Gelders Collectieplan niet alleen om zoveel mogelijk volledigheid, meer mogelijkheden om aan te sluiten bij lokale behoeften en zoveel mogelijk actualiteit, maar ook om zo min mogelijk kosten.

Volgens Frans Jaspers is, als het om de volledigheid en de actualiteit van het bibliotheekaanbod gaat, al veel gewonnen als de lijndiensten van het provinciale transport goed op elkaar zouden aansluiten. Daar mankeert nog wel wat aan. En bibliotheken die maar twee van de zeven dagen open zijn, tja, daar zou je bij de presentatie van een nieuwe Harry Potter wel eens heel lang voor de deur kunnen liggen.

Interview Bertine Grevinga

## Middelen en kennis efficiënt inzetten

**Een zo efficiënt mogelijke inzet** van middelen en kennis. Dat is het doel van het deelproject Collectiemethodiek. "Als alle Gelderse bibliotheken bij het collectioneren een zelfde werkwijze volgen, dan levert dat grote voordelen op," verzekert Bertine Grevinga, die de scepter zwaait over dit onderdeel van het Gelders Collectieplan.

Wat zijn nu precies die voordelen? Grevinga: "Zonder uniforme methodiek blijft elke bibliotheek een koninkrijkje op zichzelf. Mooi hoor, maar niet erg efficiënt als je tegelijk een meer compleet en gedifferentieerd, want op lokale behoeften afgestemd, aanbod nastreeft. En beperkt bent in ruimte en middelen.' Invoering van één en dezelfde methodiek maakt het collectieren door de bibliotheken planmatiger. Je krijgt een betere onderlinge afstemming en dus minder onnodige verdubbeling. Gegevens over collectiegebruik worden vergelijkbaar, een voorwaarde voor wat tegenwoordig 'benchmarking' wordt genoemd. Een 'benchmark' is een soort ijkingskader, een norm waaraan de prestaties van in dit geval bibliotheken kunnen worden afgelezen. Zo kunnen ze van elkaar leren.

"Het komt erop neer dat je dezelfde taal spreekt, dat je weet waar de ander het over heeft. Zo kun je elkaar ondersteunen bij het invoeren en interpreteren van gegevens over het collectiegebruik. Tegelijk, en daar gaat het natuurlijk om, leg je de basis voor centraal collectioneren, door een provinciaal team of door verschillende regionale teams."

# Zonder uniforme methodiek is elke bibliotheek een koninkrijkje

**Ze leidt dus een efficiency-operatie.** Bertine Grevinga gaat er niet zuur van kijken. Want sinds wanneer is efficiency de vijand van goede dienstverlening? “Wie doe je tekort als je titels die nooit uit de schappen komen verwijderd? Als je met dezelfde middelen beter inspeelt op de vraag van het publiek?” Ja, er wordt gesproken over een Bruna-bibliotheek. Over vervlakking, eenheidsworst. “Maar we hebben als je het zo wil stellen toch al een voorgekookt aanbod? Alle Gelderse basisbibliotheken nemen in principe dezelfde titels van NBD/Biblion af.”

Dat er in de toekomstige openbare bibliotheek minder boeken te vinden zullen zijn, staat wat haar betreft wel vast. Dat zie je nu al. Titels die het schap zelden of nooit verlaten gaan eruit, ‘onnodige’ verdubbelingen straks ook. De bibliotheekgebruiker kan bestellen wat hij wil, en zijn boek is er straks in een record tempo, maar het boekenbestand van zijn bieb zal schraler zijn.

**Geen wonder** dat de uitleenpercentages omhoog schieten. Grevinga grinnikt, want zo is het volgens haar precies. Bibliotheken claimen dat het winkelconcept dat ze enthousiast omarmen vruchten afwerpt. Een gelikte presentatie van boeken die ‘dicht bij de mensen staan’ blijkt te werken!

Misschien, zegt ze. “Maar wat zeggen hogere uitleenpercentages als je bestand aan boeken krimpt? Je krijgt natuurlijk een intensiever gebruik van je collectie als die kleiner is.”

**Onlangs is begonnen** met het implementeren van de collectiemethodiek in Bibliotheek Rivierenland. De resultaten van een proef bij Bibliotheek Gelderland Zuid in Nijmegen zijn daarbij als uitgangspunt genomen. Komend jaar kunnen de overige twaalf voormalige Bibliobyte bibliotheken ermee aan de slag. Andere basisbibliotheken kunnen aansluiten. Tijdens de implementatie wordt nagegaan hoe groot de behoefte is aan centraal collectioneren.

**Een goede Gelderse Catalogus** is volgens Grevinga een ‘must’ bij schralere collecties van lokale bibliotheken. Daar moet veel werk van worden gemaakt, vindt ze. Maar is het lezen van titels een substituuut voor het doorbladeren, besnuffelen van boeken? Wordt de kans dat mensen eens wat anders mee naar huis nemen dan een nieuw boek in hun geliefde genre niet kleiner? Immers, geïnteresseerd raken begint met kennis maken.

**Grevinga ziet veel in ‘reizende collecties’.** Je kunt bijvoorbeeld denken aan de unieke collectie van 18.000 titels van de Stichting ‘t Oude Kinderboek in Zutphen (zie: kader). Daar is een schitterende selectie van te maken die langs de bibliotheken kan trekken. Meer in ‘t algemeen: “Als bibliotheekmedewerkers hier of daar een prachtige presentatie maken over een schrijver, een thema, wat dan ook, dan is het toch zonde dat die niet verder komt dan de eigen toko?”

# Oude kinderboeken beschikbaar voor alle bibliotheken

Het gaat even duren, wat langer dan gedacht, maar een unieke collectie oude kinder- en jeugdboeken zal straks beschikbaar zijn voor alle leden van Gelderse bibliotheken. Het gaat om de ongeveer 18.000 titels uit de periode 1860-1980 van Stichting ‘t Oude Kinderboek (StOK) in Zutphen.

StOK wil haar digitale bestand, aangevuld met afbeeldingen van omslagen, laten opnemen in de Gelderse Catalogus. Met een aanvraagbutton Zoek&Boek, de landelijke leenservice, moet de collectie ook buiten onze provincie beschikbaar komen.

Vorig jaar is een en ander voortvarend opgepakt. Zo zijn alle omslagen, die vaak herinneringen oproepen bij mensen, gescand. Maar toen bleek het nodig dat aan zo’n 15.000 titels een zogenaamd PPN-nummer wordt toegevoegd. Deels kan dat automatisch, maar er moesten toch om en nabij 1.250 uren worden uitgetrokken om nummers handmatig aan te brengen.

Om een werk in uitvoering gaat het dus nog even. Intussen wordt onderzocht of het mogelijk is de collectie oude kinderboeken van De Bibliotheek Arnhem en misschien ook van de Koninklijke Bibliotheek aan de collectie toe te voegen. Zo zou een waarlijk unieke collectie ontstaan.



## Vandaag vragen, morgen afhalen

Op de eerste dag van het nieuwe jaar 2010 moet het zover zijn, vertelt Hilbert Post. Dan moeten alle Gelderse bibliotheekgebruikers beschikken over een Gelderse Catalogus en de landelijke leenservice Zoek&Boek. Post is manager bibliotheekondersteuning van de Bibliotheek Arnhem en hij leidt het deelproject Organisatie en Exploitatie van het Gelders Collectieplan.

Hoe de gebruikers leren over hun nieuwe mogelijkheden? Post belooft: "Daar gaan we komend jaar een grote promotiecampagne voor organiseren." Aan de rokken van een ui denk je als hij de gelaagdheid van de provinciale bibliotheekcollectie uitlegt. Een door Den Haag gelaste opschaling heeft de vertrouwde plaatselijke bieb begin van dit decennium in het grotere verband van de basisbibliotheek gebracht. Sommige, zoals de basisbibliotheek Rivierenland, hebben een uitgestrekt verzorgingsgebied, voor andere, zoals de basisbibliotheek Arnhem, valt dat samen met de gemeentegrens. De basiscollecties zijn voor een groot deel, maar niet helemaal, identiek. Regionale eigenheid speelt een rol, hoewel die volgens Post nu ook weer niet moet worden overschat. "Onderzoek laat zien dat de behoeften per regio elkaar goeddeels overlappen," zegt hij. "Ja, ook op de Veluwe wonen buitenkerkelijken."

Boven de basiscollecties – of eronder als je denkt aan een vangnet voor het geval de basisbibliotheek niet thuis moet geven – heb je de samenwerkingscollectie. Het gaat om de optelsom van de collecties van de grote bibliotheken in Arnhem, Nijmegen en Apeldoorn en Biblioservice Gelderland zelf. Zij schaffen meer aan, zeg maar het volledige aanbod van NBD/Biblion, die namens de openbare bibliotheken koopt bij de uitgever.

## Gang naar 'eigen' bieb steeds minder de norm

En dan heb je nog de zogenaamde zwaartepuntcollecties van wat tegenwoordig Plus-bibliotheken worden genoemd. 'Plus' staat voor hun aanvullende functie en ook een beetje voor hun klantenkring: hbo-plus, hoger opgeleiden dus. Het gaat om bibliotheken – niet allemaal openbaar! – met een collectie met een bijzonder accent. In het geval van De Bibliotheek Arnhem bijvoorbeeld vormen de vaderlandse letteren dat accent. Jaarlijks komen, vanuit het hele land, duizenden aanvragen binnen.

Om optimale beschikbaarheid van deze collecties draait het in Posts project. Snelheid is daarbij een belangrijk criterium. "Alles

wat we in Gelderland te bieden hebben en voor het middaguur wordt aangevraagd, wordt de volgende dag geleverd. Zo moet het straks zijn. Vandaag vragen, morgen afhalen. De zondag niet meegerekend."

De gang naar de eigen bieb is hoe langer hoe minder de 'normale' manier om een boek te lenen. Populair is de digitale leenservice Zoek&Boek. En je hebt nu Gastlenen. Er loopt vanaf 1 november een pilot tussen de Bibliotheek in Arnhem en Bibliotheek Gelderland Zuid en een Gastlenen pilot in Brabant. In 2010 kunnen in vrijwel alle Gelderse bibliotheken gastleners terecht. Ze hebben een nationale bibliotheekkaart, waarmee in principe overal in het land materiaal geleend kan worden, dat vervolgens zowel bij de gastbibliotheek als bij de eigen bibliotheek weer kan worden ingeleverd.

Intussen staat het denken niet stil. Wat Post betreft geeft in de toekomst gewoon het lidmaatschapsbewijs van je eigen bieb toegang tot alle openbare bibliotheken. Zover is het nog niet. Verschillen in tarieven en reglementen zijn een obstakel. Prioriteit is dan ook het harmoniseren daarvan, eerst in de provincie en later als het even kan ook landelijk.

Gelderse Catalogus en Zoek&Boek voor alle bibliotheekgebruikers in onze provincie: te verwachten is dat er flink wat meer aangevraagd gaat worden. Met een overeenkomstige druk op transportmogelijkheden. Een 24-uursservice zal er moeten komen. Het voorstel is dat Biblioservice Gelderland de transportdiensten van de verschillende basisbibliotheken overneemt. Het wekelijkse landelijk transport en de verzending van IBL (interbibliothecair leenverkeer) per post zal vervangen moeten worden door een dagelijks transport tussen de provincies, de Centrale Discotheek en liefst ook NBD/Biblion. Binnenkort start hiertoe een pilot tussen enkele provincies.



## Bibliotheken zijn geen winkels

“We zijn geen winkels en dat moeten we ook niet willen worden.” Volgens Joyce Sternheim gaan openbare bibliotheken steeds meer lijken op boekhandels. Onder druk van dalende ledenaantallen en uitleencijfers worden winkelformules, retail-concepten, gekopieerd. Maar ze gelooft er niets van dat zo functieverlies wordt voorkomen. “In tegendeel, deze mode betekent juist functieverlies.”

Sternheim is adviseur van het Gelders Collectieplan. De bibliotheek van verhalen heet het deelproject dat ze leidt. Doel is het ontwikkelen van een format, waarmee bibliotheken meer verrassing en verleiding kunnen bieden.

“Wat nodig is, is voorhanden,” zegt ze. De collectie en de kennis, passie en creativiteit van de medewerkers en niet te vergeten het publiek. Waar het om gaat is dat er door de collectie heen verbindingen worden gelegd, zodat nieuwe betekenissen, nieuwe ‘verhalen’ ontstaan.

Tevens moet haar project een aanzet geven tot meer focus in het beleid van de bibliotheek. Bibliotheken zouden, kijkend naar wat er speelt in de lokale gemeenschap, voor zichzelf moeten uitmaken welke rol ze daarin willen spelen en vervolgens één of meer kerntaken moeten kiezen. Die bepalen de focus, dus de samenstelling van de collectie, de inrichting van het gebouw, de eisen die aan medewerkers worden gesteld en de keuze van partijen waarmee samenwerking wordt gezocht.

Het is waar, beaamt Sternheim, bibliotheken die de winkelformule overnemen, klantgroepen definiëren en daarop hun selectie en presentatie afstemmen, zien hun uitleencijfers omhoog gaan. Maar de vraag is of dat je hoogste doel moet zijn. “Dit winkeltje spelen komt er in de praktijk op neer dat de collectie geordend wordt volgens dominante interesseprofielen. Je zet de spannende boeken bij elkaar, de romantische boeken, enzovoort. Dan ben je in feite bezig verschillende werelden te creëren, terwijl het volgens mij eerder de taak van bibliotheken is om juist verbindingen te leggen.”

Een praktisch voorbeeld wil ze best geven. In plaats van het bij elkaar zetten van thrillers en detectives zou je als thema van een presentatie het zich aandienen van een onafwendbaar noodlot kunnen nemen. “Je doorbreekt dan genregrenzen. Je hoeft je ook niet tot het gedrukte woord te beperken. Het noodlot is natuurlijk niet alleen een groot literair thema, maar net zo goed het thema van heel veel fantastische films.”

## Het is fout de gebruiker te bombarderen tot klant

Met de inhoudelijke kennis om zulke selecties en presentaties te kunnen maken heeft de bibliotheek zich altijd kunnen onderscheiden van de boekhandel om de hoek, stelt ze. Sterker, ook op internet vind je geen cross-mediale selecties. Ze ziet de expertise die ervoor nodig is langzaam wegsijpelen uit de bibliotheken. Maar daar moet nu juist een dam tegen worden opgeworpen. Het is, vindt ze, alleen maar een extra reden om haar ideeën op te pakken.

Nog zo'n idee: interactie met de gebruiker. De traditionele collectieopstelling van de bibliotheek is al net zo aanbodgericht als de boekhandel. Maar deze tijd vraagt om co-creatie. “Waarom zouden we de gebruiker niet de gelegenheid geven zelf nieuwe ordeningen te maken waar anderen weer op kunnen reageren?” Het gaat haar om meer dan methodieken. Sternheim gruwet van het ‘marktdenken’ dat in haar ogen de bibliotheken binnen is geslopen en dat de gebruiker tot klant heeft gebombardeerd. Dat is fout. Haar schrikbeeld is een bibliotheek die zich alleen nog richt op het recreatieve lezen, met een schrale collectie van veelgevraagde titels en een manier van presenteren die mensen opsluit in hun belangstelling in plaats van ze te prikkelen die te verbreden.

Haar ideale bibliotheek verhoudt zich niet in de eerste plaats tot individuele gebruikers, maar tot de maatschappij en haar kwesties en kwalen. “Denk aan laaggeletterdheid, we hebben in Nederland anderhalf miljoen laaggeletterden. Denk aan de integratieproblematiek. De bibliotheken zouden zich daardoor aangesproken moeten voelen. Ze hebben hier een rol te spelen.” Met haar denkbeelden zoekt ze aansluiting bij de Grote Taken waarmee de openbare bibliotheek midden 19de eeuw haar zegetocht vanuit Engeland begon. Om volksverheffing, democratisering en participatie ging het. Enthousiast verwijst ze naar de zogenaamde ‘geprogrammeerde bibliotheek’ van de Openbare Bibliotheek Maasland. Die verzorgt thematische reeksen van presentaties, tentoonstellingen, dossiers, lezingen en publicaties, waarbij controversiële zaken die in de lokale gemeenschap leven niet uit de weg worden gegaan. “Wie kiest verliest, maar wie niet kiest is verloren”, besluit Sternheim.



## Bibliotheken moeten actueler worden

**Het klinkt mooi genoeg:** een zo volledig mogelijke collectie voor elke inwoner van Gelderland. Maar wat betekent dat nu precies? Gerrit Lodeweges, die het deelproject Actueel aanbod leidt en bovendien deelnemer is van het project Samenwerkingscollectie en bewaarbeleid, komt met een heel precies antwoord. “Het betekent dat onze fysieke en digitale collecties straks 95 procent van de uitleningen dekken met een maximale levertijd van een week.”

**Lodeweges is in zijn dagelijkse doen** manager collecties en informatie van CODA (Cultuur Onder Dak Apeldoorn), één van de vier grote Gelderse bibliotheken. Een stem uit de praktijk dus. Goede, op het lokale werkgebied toegesneden basiscollecties en als ‘achtervang’ een provinciale samenwerkingscollectie. Een helder concept, maar hoe vul je in ‘t bijzonder die samenwerkingscollectie praktisch in? Lodeweges: “Het gaat er natuurlijk om dat je efficiënt bezig bent. Stel dat De Bibliotheek Arnhem een titel aanschaft en je kunt op goede gronden aannemen dat één exemplaar in de provincie genoeg is. Dan heeft het geen zin dat Biblioservice Gelderland, Gelderland Zuid en CODA dat boek ook aanschaffen. Maar het omgekeerde kan ook. Stel dat geen van de vier belangstelling heeft voor een titel. De consequentie zou dan zijn dat we die niet in onze provincie hebben. Willen we dat? Enfin, zo wordt de aanschaf afgestemd.” Hetzelfde principe, vertelt hij, geldt voor het bewaarbeleid. Boeken waar langere tijd geen vraag naar is, verdwijnen op zeker moment uit de schappen. Als je dat saneren ook gecoördineerd doet, houd je toch je doelstelling van een zo compleet mogelijk aanbod op provinciaal niveau overeind.

## CODA betreft een op drie nieuwe titels van boekhandel

**Ook voor Lodeweges is actualiteit** al net zo’n belangrijk kwaliteitscriterium als volledigheid. Het publiek, weet hij, stelt actualiteit zeer op prijs. Nieuwe titels, waarvoor veel enthousiasme wordt verwacht, betreft CODA daarom al sinds jaar en dag rechtstreeks van de boekhandel. “NBD/Biblion is gewoon te traag, vinden wij. Alleen al met het recenseren zijn twee weken gemoeid. Dan komen er nog weken bij voor het prepareren voor bibliotheekgebruik, het samenstellen van de pakketten en de verzending.” CODA is niet de enige bibliotheek die direct bij boekhandels inkoop, ook in Nijmegen gebeurt het, maar CODA

doet dat wel op de grootste schaal. Lodeweges schat dat zijn bibliotheek eerder van het aanbod van actuele titels direct van de boekhandel betreft.

Geschikt maken voor bibliotheekgebruik doen we zelf. “Ja, zo zijn we wel iets duurder uit,” beaamt hij. “Dat is de prijs die we, ter wille van de klant, voor onze actualiteit betalen.” Zou direct bestellen bij de uitgever wat dat betreft niet voordeliger zijn? Lodeweges ziet er geen heil in. “We hebben nu met maar een paar boekhandels te maken. Dat zouden tientallen uitgever worden. De boekhandels waar we mee samenwerken, hebben bovendien meer kaas gegeten van ons vak. Ze spreken onze taal. Ze hebben ook niet een direct belang bij het verkopen van een specifieke titel.”

**Behalve sneller** wordt NBD/Biblion, als het aan hem ligt, ook flexibeler. Deze organisatie heeft weliswaar apart van zijn aanbod een speciale actuele service, maar daar zijn ze niet flexibel in. “Kijk, als er een nieuwe Dan Brown op de markt komt, dan weten we bij CODA dat we er zo’n honderd exemplaren van moeten bestellen. Maar het gebeurt regelmatig dat tussen het intekenen op nieuwe titels en de datum van aflevering een boek plotseling in de schijnwerpers komt. Er wordt bijvoorbeeld in De Wereld Draait Door over gepraat. Of er is een hausse aan publiciteit in de kranten. Slagvaardig op zo’n ontwikkeling reageren kan NBD/Biblion niet. Daar is onze dienstverlening niet op ingesteld, zeggen ze.”

## Muziekdienstverlening Er zit (nog) muziek in de bieb

**De distributie** van populaire muziek verloopt steeds vaker via internet. Illegaal of niet, jongeren downloaden hun favoriete band. Vandaar dat sommige bibliotheken hebben besloten hun cd-collectie af te stoten.

**Zit er echt niets anders op?** Kunnen de cd-collecties van de bibliotheken maar het best naar het grof vuil? In het kader van het Gelders Collectieplan boog een werkgroep Muziek zich over die vraag.

Niet doen, zegt die in een afgelopen voorjaar verschenen advies. Muziek beroert immers, meer nog dan literatuur, alle mensen. Het is een toegankelijke cultuurvorm; een bindende factor tussen groepen in de samenleving. En de behoefte aan het beluisteren en beoefenen is groter dan ooit.

**Maar hoe** zou de bieb hier nieuwe relevantie kunnen verwerven? In elk geval niet door het simpelweg uitlenen van cd’s, zegt de werkgroep. Het is tijd voor een nieuw beleid, waarin de culturele en maatschappelijke waarde van muziek centraal staat. Niet de cd’s moeten het raam uit, maar het oude rendementsdenken over cd’s.

In wat de werkgroep een verbinding tussen 'harde' en 'zachte' waarden noemt, kan de bibliotheek haar taak vinden. Ze moet zorgen voor gevarieerde, toegankelijke en gemakkelijk op te vragen collecties (de 'harde' waarden), maar tegelijk investeren in kennisontwikkeling, het samenstellen van bijzondere collecties en de beleving van muziek (de 'zachte').

Behalve tariefverlaging en een meer gevarieerd aanbod wordt samenwerking met muziekscholen aanbevolen. Het is daarbij zaak dat medewerkers een cursus geschiedenis van de popmuziek gaan volgen, vindt de werkgroep. Er moeten bovendien mogelijkheden komen om met pc's, Nintendo Wii, Playstation enz. zelf muziek te componeren. Of de bibliotheek zich, zoals men graag zou zien, kan ontwikkelen tot een 'tankstation voor muziek', is de vraag. De wereld van rechten en rechthebbenden is vooralsnog een jungle, waarin de begaanbare paden nog moeten worden gehakt.

## Meer weten?

Meld je aan bij het informatie- en communicatieplatform op internet (besloten Ning) 'Gelderse collectie: een sterke collectie door samenwerking'. Stuur een mailtje naar: [marleen.teunissen@biblioservice.nl](mailto:marleen.teunissen@biblioservice.nl).



Opzet en redactie: BB Communicatie,  
Bert Ummelen en Wim Broekman

© 2010 Samenwerkende Gelderse Bibliotheken en Biblioservice Gelderland